

A KÉRDÉSEK SZEREPE A VERBÁLIS KONFLIKTUSBAN

SCHIRM ANITA

Szegedi Tudományegyetem (schirm@sol.cc.u-szeged.hu)

1. Előadásom célja, a felhasznált elméleti keret, módszerek

Az előadás célja: megmutatni, hogy milyen szerepet játszanak a kérdések a verbális konfliktus kialakításában és fenntartásában, s milyen szabályszerűségek állapíthatók meg rájuk vonatkozóan.

Elméleti keret: konverzációelemzés

Alkalmazott módszer: korpuszelemzés
magyar vitaműsorokban szereplő kérdések vizsgálata

Korpusz: Pro és Kontra (ATV); rövidítve: PÉK
Közhang (ATV); rövidítve: KH
Zöldindulás (Fikszrádió); rövidítve: ZI

Összidő: 2 óra 10 perc

A korpuszok hangzó formájukban az alábbi helyeken érhetők el: <http://www.magyaratv.hu> illetve http://www.fikszradio.hu/zoldindulas/2001/zi_20010410/index.html

A korpuszválasztást az indokolta, hogy a vitaműsorokban érhető nyíltan tetten a verbális konfliktus.

2. A verbális konfliktus

2.1. A verbális konfliktus fogalma

Vuchinich (1990: 118)

- minden konfrontációt tartalmazó kommunikációs esemény
- két vagy több résztvevő között alakul ki
- akkor ér véget, ha az ellentétes fordulók megszűnnek
- a verbális konfliktus felismerése a résztvevők pragmatikai kompetenciájának a része

2.2. A verbális konfliktus szerkezete

Muntigl - Turnbull (1998: 227)

- a magja egy három fordulóból álló szekvencia:
F1: A tesz egy kijelentést
F2: B vitatja A-nak az F1-ben tett kijelentését
F3: A vitatkozik B-nek az F2-es kijelentésével

Az egyet nem értékek a szomszédsági párok (F1-F2; F2-F3) második részében fordulnak elő.

2.3. A vitatkozás szociális struktúrája: arc és arcunka

A verbális konfliktus tipikusan arcfenyegető aktusokat tartalmazó beszédtevékenység. A vita magját nézve: B beszélő F2-es megnyilatkozása rongálja A beszélő arcát, erre A egy olyan arcvisszaállító lépést tesz, ami egyben rombolja B arcát.

A verbális konfliktusbeli kérdések különböző mértékben arcfenyegetőek. Az arcviszonyok objektív megítélése analízáló szinten problémákat vet fel, így nehéz felállítani egy agresszivitási skálát.

3. Szakirodalmi megközelítések és csoportosítások

Gruber (1998; 2001): azt vizsgálta, hogyan befolyásolja a szekvenciát a kérdés

Ilie (1999): a sztenderd és nem sztenderd kérdések elkülönítésére helyezte a hangsúlyt

---> figyelmen kívül hagyták a vitaműsor műfajából adódó sajátosságokat és a kérdések funkcióját

Új jegyek bevezetése szükséges:

- a kérdések funkciójának a figyelembe vétele
- a műfaj sajátosságainak a figyelembe vétele: műfaj – félintézményes vitaműsor,

Két résztvevőtípus van: moderátor és vitapartner --> el kell különíteni a kérdéseiket.

A kérdésfajtáknak a verbális konfliktusban betöltött szerepét befolyásolja a kérdezőnek a státusza.

A félintézményességből adódik, hogy vannak bizonyos külső szabályok a társalgás során, amelyeket be kell tartani.

Új paraméterek: - szerep (moderátor / vitapartner)

- illetékesség = illik-e az adott szerephez a kérdés: illetékes / illetéktelen

3.1. Példa illetéktelen kérdésre:

(KH : R3)

R: Jobboldal. Akkor most már azt is tudom, ki kicsoda.

V: Tisztelettel köszöntöm a nézőket. Először is Juszt úrhoz lenne egy kérdésem. *Hogy most moderátor lesz vagy vitapartner?*

R: Jaj, ez a szokásos izé. Jó. Tessenek parancsolni. Én vendéglátó vagyok, házigazda ebben a műsorban, és mint olyan, természetesen vigyázok arra, hogy ne essenek egymásnak a vendégek.

V: De azért hagyja a két vitapartnerünket kibontakozni.

3.2. Kérdéstipológia felállítása

Figyelembe vett szempontok: sztenderdség, szekvenciális hely, szerep, illetékesség, funkció, archoz való viszony, verbális konfliktusban elfoglalt hely.

-> 3 kérdéscsoportban összesen 14 különböző funkciójú kérdés

A három fő kérdéscsoport: vitairányító kérdések, vitatkozó kérdések, tisztázó kérdések.

- vitairányító kérdések = a vita formálására valók intézményesen
- vitatkozó kérdések = a vita fenntartása a szerepük; explicit vagy implicit módon kérdőjelezik meg a partner álláspontját
- tisztázó kérdések = nem indít vitát, nem tartalmaz véleményt, célja a hiányos információk beszerzése

4. Táblázat a verbális konfliktusban megjelenő kérdésekről

kérdéscsoport	szerep	illetékesség	sztenderdség	szekvenciális hely
1. vitairányító kérdések				
vitaindító	mod	+	nem sztenderd	(vita elején lévő) F1
ütköztető	mod	+	nem sztenderd	F2
témaváltó	mod	+	sztenderd/nem szt.	(vita közbeni) F1
szókratészi	vtp	+	nem sztenderd	F3
2. vitatkozó kérdések				
negatív	mod	+	nem sztenderd	F1
vitázó	mod / vtp	+ / -	nem sztenderd	F2
támadó visszhang	mod	+	nem sztenderd	F2
visszatámadó	mod / vtp	+	nem sztenderd	kérdés után
szónoki	vtp	+	nem sztenderd	bárhon
3. tisztázó kérdések				
klasszikus tisztázó	mod	+	sztenderd	melléksz.1.ford-F2
csodálkozó visszhang	mod	+	sztenderd	F2
véleménykérő	mod	+	sztenderd	F1
vizsgáztató	vtp	+	sztenderd	F1
engedélykérő	mod	?	sztenderd	pre-s-F1 (előszekv)

Jelek, rövidítések: mod = moderátor; vtp = vitapartner
? = a moderátor a saját illetékességére kérdez rá

A kérdések bemutatására csoportonként egy-egy példát hozok, mintaszekvenciákat viszont minden kérdéstípusnál adok.

A.) VITAIRÁNYÍTÓ KÉRDÉSEK

i.)vitaindító kérdés

(PÉK : R5)

R: De mielőtt ennek kifejtésére kérném röviden, mégis tisztázzuk akkor, hogy hol vagyunk most. Szóval mi a helyzet? *Tényleg van Magyarországon sajtószabadság, olyan sajtószabadság, amellyel elégedettek lehetünk tizenkét évvel a demokrácia indulása után? És a fogyasztókra, a piac szereplőire kell bízni, hogy ha nem tetszik valami, akkor változtassanak?*

B: Én ezt már több műsorban kifejtettem, hogy én azt gondolom, hogy Magyarországon sajtószabadság van.

mintaszekvenciája:

F1: állítás, A van a fókuszban, ehhez kapcsolódik egy vitaindító kérdés

F2: válasz a kérdésre, álláspont kifejtése

(a mintaszekvenciákban A-val, illetve B-vel jelölöm az egyes fordulókban a fókuszban lévő információt)

ii.) ütköztető kérdés

F1: X : állítás: A van a fókuszban

F2: Y: kérdés: ütköztető kérdés, a fókuszra vonatkozó

F3: Z: állítás: A van a fókuszban

(X és Z különböző vitapartnerek)

iii.) témaváltó kérdés

F0: állítás: A van a fókuszban

F1: kérdés: témaváltó kérdés, B van a fókuszban (B vagy teljesen új téma, vagy már korábban meg volt említve)

F2: válasz: B-re vonatkozik (sikeres volt a témaváltás), vagy folytatódik az A téma (nem volt sikeres a témaváltás)

iv.) szókratészi kérdés

F1: állítás: A van a fókuszban

F2: állítás: A-val való egyetértés

F3: kérdés: szókratészi kérdés, B van a fókuszban

F4: válasz: egyetértés B-vel

B.) VITATKOZÓ KÉRDÉSEK

i.) negatív kérdés

F1: kérdés: negatív (tagadószavas) kérdés, állítással egyenértékű

F2: egyetértés vagy egyet nem értés

ii.) vitázó kérdés

F1: állítás: A van a fókuszban

F2: kérdés: vitázó kérdés, állítással egyenértékű, A van a fókuszban

F3: (védekező vagy támadó) állítás

iii.) támadó visszhangkérdés

F1: állítás: A van a fókuszban

F2: kérdés: támadó visszhangkérdés, az A állításra vonatkozik, A egészének vagy egy részének megisméltése

F3: védekező állítás: A van a fókuszban

iv.) visszatámadó kérdés

(KH)

A: Hát szerintem teljes mértékben alaptalanul jutott eszébe

R: *Mert? Soha nem került ez szóba a tavasz során?*

A: *Mert Ön tud egy oly-bármilyen nyilatkozatot mondani? =*

R: *Nem került szóba?*

A: = *Orbán-nyilatkozatot, Pokorni-nyilatkozatot? Hogy a Trianon revíziójára gondol, tehát*

R: *Kérdezem én, nem hangzott ez el semmilyen gyűlésen?*

A: Nem hangzott el.

F1: állítás: A van a fókuszban

F2: kérdés(x): vitázó kérdés: állítással egyenértékű, A van a fókuszban

F3: kérdés(y): visszatámadó kérdés: állítással egyenértékű, A van a fókuszban

.... itt rekurzívan ismétlődhetnek a kérdések

Fn: állítás: válasz kérdés(x)-re

v.) szónoki kérdés

F1: állítás: A van a fókuszban

F2: szónoki kérdés, állítással egyenértékű, A van a fókuszban

F3: mentális válasz: egyetértés vagy ellentmondás

C.) TISZTÁZÓ KÉRDÉSEK

i.) klasszikus tisztázó kérdés

F1: állítás: A van a fókuszban

F2: információkérő kérdés: A van a fókuszban

F3: válasz: A van a fókuszban

(F4: F1 állítással való egyetértés vagy ellentmondás)

ii.) csodálkozó visszhangkérdés

F1: állítás: A van a fókuszban

F2: kérdés: csodálkozó visszhangkérdés, A egészének vagy egy részének megismétlése

F3: válasz: A kifejtése

iii.) véleménykérő kérdés

F1: állítás: A van a fókuszban

kérdés: véleménykérő kérdés: A-ra vonatkozik

F2: a vélemény kifejtése

iv.) vizsgáztató kérdés

F1: kérdés: vizsgáztató kérdés: A van a fókuszban

F2: válasz: a megkérdezett tudja a választ vagy sem

v.) engedélykérő kérdés

(KH)

A: Én úgy gondolom, hogy Gergővel ezzel tökéletesen egyetértünk. Sajnálom, ha a hölgy úgy látta, hogy mi itt fröcsögünk. Úgy gondolom, nem fröcsögünk egymással. Felhívtuk egy sajnálatos jelenségre a figyelmet.

R: *Szabad nekem valamit mondanom közbe?*

A: Természetesen.

R: Itt a televíziónál tartottunk és ugye erről szólt nagyrészt ez a beszéd is, hogy...

A: Nem csak erről.

F1: kérdés: engedélykérő kérdés, A van a fókuszban

F2: válasz: engedély megadása / megtagadása

F3: állítás

F4: egyetértés / ellenvetés

5. A kérdések komplexitása

Komplex kérdés = egyszerre vannak jelen benne két kérdés tulajdonságai.

Példa: (szónoki és vitázó kérdés komplexe)

(ZI: R77)

R: Ezt a kérdést azért, ha azt jelenti, hogy Győrben is modern a gyár, csak az épülettel van baj

P: Nem. *Te tényleg ennyire hülye vagy vagy csak teszed magad?*

R: Én tényleg pont olyan hülye vagyok, mint amilyen hülyét a Danone próbál belőlem csinálni, tehát én megpróbálom most eljátszani azt, hogy én értem a dolgot.

A szakirodalom (Ilie 1999: 982-984) csak regisztrálja a komplex kérdések létét, de nem próbál magyarázatot adni a kapcsolódási lehetőségeikre és korlátaikra.

14 kérdéstípus → matematikailag elvileg 14×13 , azaz 182 komplex kérdés lehetne.

DE! Bizonyos kérdéskomplexek nem jöhetnek létre. A szekvenciális hely szerint nem kombinálható kérdések egy matematikai alapkombinatorikai feladat megoldásával kizárhatók.

a.) Azonos helyértékű kérdéseknél (preF1-preF1; F1-F1; F2-F2; F3-F3; bárhol-bárhol; kérdés után-kérdés után)

ismétlés nélküli kombinációval számolhatók ki a lehetséges komplexek: $((n(n-1))/2)$

Behelyettesítve: $(1 \times 0)/2 + (5 \times 4)/2 + (5 \times 4)/2 + (1 \times 0)/2 + (1 \times 0)/2 + (1 \times 0)/2 = 20$

b.) Különböző, de egymást megengedő helyértékű kérdéseknél (bárhol-pF1; bárholt-F1; bárholt-F2; bárholt-F3; bárholt-kérdés után; kérdés után-F2; kérdés után-F3) a képlet: $n \times m$

Behelyettesítve: $(1 \times 1) + (1 \times 5) + (1 \times 5) + (1 \times 1) + (1 \times 1) + (1 \times 5) + (1 \times 1) = 19$

a.) + b.) = $20 + 19 = 39$

$182 - 39 = 143$ -at ki kell zárni a szekvenciális elhelyezkedés miatt.

A szekvenciális helyen kívül a sztenderditás, a szerepkör, az illetékesség és a funkció is fontos a kérdések komplexitásánál.

6. Összegzés

A vitaműsorbeli verbális konfliktus kommunikációs helyzetéből adódó paramétereket is bevontam az elemzésbe. A moderátor és a vitapartnerek szerepükből adódóan más jogokkal rendelkeznek, és az illetékesség és a szerephez kötöttség nagymértékben befolyásolja a kérdések jellegzetességeit.

Módszertani újdonság: a kérdések komplexitásánál kombinatorikai számítást használtam fel.

7. További tervek, kitekintés

Nagyobb korpuszon tesztelni még a felállított kérdéscsoportokat. Új típusok?

A komplex kérdéseknél a funkciók alapján is elvégezni a számolást.

Arcviszonyok vizsgálata.

IRODALOM

Gruber, Helmut 1998: Disagreeing: Sequential placement and internal structure of disagreements in conflict episodes, *Text* **18** (4), 467-503.

Gruber, Helmut 2001: Questions and strategic orientation in verbal conflict sequences, *Journal of Pragmatics* **33**, 1815-1857.

Heritage, John 2002: The limits of questioning: negative interrogatives and hostile question content. *Journal of Pragmatics* **34**, 1427-1447.

Ilie, Cornelia 1999: Question-response argumentation in talk shows, *Journal of Pragmatics* **31**, 975-999.

Ilie, Cornelia 2001: Semi-institutional discourse: The case of talk shows, *Journal of Pragmatics* **33**, 209-254.

Muntigl, Peter - William Turnbull 1998: Conversational structure and facework in arguing, *Journal of Pragmatics* **29**, 225-256.

Vuchinich, Samuel 1990: The sequential organization of closing in verbal family conflict, in Grimshaw, Allen D. (ed): *Conflict talk - Sociolinguistic investigations of arguments in conversations*, Cambridge, Cambridge University Press, 118-138.